

Stanislovas ŽVIRGŽDAS

VOKIEČIŲ GATVĖ

VOKIEČIŲ STREET

Vokiečių Street is one of Vilnius' oldest streets. We can find it marked with the words 'Die Deutsche goße' in the view of Vilnius in the atlas by Georg Braun and Frank Hogenberg that was published in 1581. German merchants and craftsmen who came from Riga and other Hanseatic cities had lived on this street since the times of Gediminas. At that time, it was the most beautiful street in the city, with handsome, well-kept houses, and clean and orderly pavements. Until the Second World War, Vokiečių Street was the city's trading centre: people bought and sold, in large shops and small shops, on the second floors of houses, in yards, and under arches. The history of this street, together with visual material from the first half of the 20th century, is presented by the photographer and photography historian Stanislovas ŽVIRGŽDAS.

Vilniaus miesto planas. 1581. Georgo Brauno ir Franko Hogenbergo atlasas. Fragmentas

Vokiečių gatvė – viena seniausių Vilniaus miesto gatvių. Pirmą kartą ji, regis, paminėta 1511 metais. Po septynių dešimtmečių, 1581-aisiais, Vilniaus panoraminiame plane iš Georgo Brauno ir Franko Hogenbergo atlaso jau randame pažymėtą Vokiečių gatvę ir užrašą „Die Deutsche goße“. Šioje gatvėje dar nuo Gedimino laikų kūrėsi daugiausia iš Rygos ir kitų Hanzos miestų atvykę vokiečių pirkliai ir amatininkai. Tais laikais tai buvo gražiausia miesto gatvė: tvarkingi ir gražūs namai, švarūs ir prižiūrimas grindinys. Iki Antrojo pasaulinio karo Vokiečių gatvė buvo miesto prekybos centras, čia prekiauta visur: stambiose ir mažesnėse parduotuvėse, antruose namų aukštuose, kiemuose ir pavartėse, pirkėjai vilioti ir gatvėje. 1912 metais laikraščio „Naša kopeika“ korespondentas rašo: „<...> kad prisikviestų pirkėjus, gatavų drabužių prekybininkai siunčia į gatvę berniukus. Šie laksto iš vienos gatvės pusės į kitą, stvarsto praeivius už rankogalių, dėl to kylantys susistumdymai varžo judėjimą gatvėje. Šis reiškinys ypač dažnas Vokiečių gatvėje“.

Regis, geriausiai Vokiečių gatvės dvasią bus atskleidęs Nobelio premijos laureatas, prieš Antrąjį pasaulinį karą Vilniuje gyvenęs Czesławas Miłoszas. „Artėdamas prie Vokiečių gatvės, – pasakojo rašytojas, – tolydžio traukeisi iš rečiau gyvenamos zonos ir patekdavai į staiga sutirštėjusią erdvę. Šaligatviai, tarpuvartės, durys ir langai prapliupdavo daugybe veidų, patvinkdavo minia. Atrodė, kad kiekviename Vokiečių gatvės name gyvena neribotas skaičius gyventojų, užsiiminėjančių visais įmanomais verslais. Parduotuvės su didžiulėmis pieštomis iškabomis frontonais glaudėsi viena prie kitos, liūtų snukiai, pabaisiškų dydžių kojinės, pirštinės ir korsetai skelbė, kad krautuvės yra kiemuose, maža to, lentelės tarpuvartėse pranešinėjo apie dantistus, siuvėjas, mezgėjas, plisuotojas, batsiuvius ir taip toliau. Prekyba nebeišsitemko namuose, veržėsi ant grindinio, virė aplink stumdomus vežimėlius ir kai kur, šaligatvio posūkiuose, užgriebdavo staliukus. Sunkiai žengiančių arklių traukiamos dundėjo prikrautos platformos. Tarp praeivių zujo agentai, turintys atpažinti klientą, išgirti prekę ir ja susidomėjusius nutempti į krautuvėlę kartais kokiame trečiame kieme.“

Abipus gatvės stovėjo ne tik gyvenamieji namai ar rūmai, bet būta ir kitos paskirties pastatų: 1545–1665 metais veikė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pinigų kalykla (minėto Georgo Brauno plane pažymėta „Die Muntz“), didžiausias miesto viešbutis „Europa“, Vyriausiasis Lietuvos tribunolas, Evangelikų liuteronų bažnyčia ir kt.

Adomas Honoris Kirkoras (1818–1886) knygoje „Pasi-vaikščiojimai po Vilnių ir jo apylinkes“ (1856) aprašo Vokiečių gatvę ir pamini keletą įdomių, su gatvės namais susijusių istorijų. Pasirodo, netoli Rotušės stovėjęs kažkada Grigaliui Astikui priklausęs namas. Jo savininkas už slaptus ryšius su Rusijos caru Ivanu Rūsčiuoju ir pinigų padirbinėjimą 1580 m. birželio 18 d. Stepono Batoro įsakymu buvo nukirsdintas priešais savo namus. Kirkoras prisimena: „Namo frontone ligi šiol matyti lietuviškas Vytis, o po juo nišoje – gipsinė statula, vaizduojanti žmogų su ilga tunika, užrištomis akimis, viena ranka laikantį apnuogintą kardą, o kita – teisingumo simbolį – svarstyklės“. Buvo aiškinama, kad skulptūra, pastatyta po Astiko nukirsdinimo, ir yra įspėjimas, jog aklas teisingumas baudžia visus, nuo turtingiausių iki vargetų.

Nežinomas fotografas. Vokiečių gatvė. Apie 1903. Atvirukas

Janas BULHAKAS. Namas Vokiečių gatvėje. XX a. 4 dešimtme.

Janas BULHAKAS. Evangelikų liuteronų bažnyčia. Apie 1912

Kadangi vėliau tame name buvo įsikūręs Vyriausiasis Lietuvos tribunolas, skulptūra simbolizavo teisingumą, o Vytis tuo metu buvo miesto herbas.

Toliau Kirkoras mini, kad Vokiečių gatvės pradžioje netoli Rotušės stovėję trys namai keistais pavadinimais: Rojus, Pragaras ir Gaidynė. Rojumi buvo vadinamas pirmasis namas, nes jame gyvenę taikūs, malonūs ir labai pamaldūs žmonės. Antrasis – Pragaras – garsėjo ištvirkaujančiais, nuolat triukšmaujančiais, besibarančiais mušeikomis. Gaidynės kilmė autoriui neaiški, jis mano, kad pavadinimas kilęs nuo ten kautynėms auginamų gaidžių. Regis, viskas buvo paprasčiau, kadangi namas stovėjo greta Mėšinių gatvės ir netoliese Didžiojoje gatvėje esančių mėšinių, jo kieme galėjo būti auginamos vištos ir gaidžiai, kurių giedojimas ir bus davęs namui pavadinimą.

Vokiečių gatvės pabaigoje, netoli Trakų ir Dominikonų gatvių sankryžos, iki mūsų dienų yra išlikęs Miulerio namas. Pastatas garsus savo fotografijos tradicijomis. Čia 1840 metais buvo surengta pirmoji vieno kūrinio fotografijos paroda – pokylio metu demonstruotas pirmasis į Vilnių iš Paryžiaus atvežtas dagerotipas. Gabrielė Giunterytė-Puzinienė 1815–1843 metų dienoraštyje „Vilniuje ir Lietuvos dvaruose“ cituoja sesers Matildos 1840 m. kovo 6 d. laišką: „Vilniuje pasirodo pirmasis dagerotipas – silpnas, vos įžiūrimas atspindys ant stiklo, bet nepaneigiamas, matomas, apčiuopiamas įrodymas, kad saulė yra dailininkas, ir tą įrodymą su atitinkamu paaiškinimu visą savaitę Miulerio salėje damos rodo labdaros tikslais; įėjimo bilietas – zlotas, bet dosnesnėji meta rublį, net dukatą, o kartais net kelis dukatus“.

Rūmų salėje vykdavo koncertai, spektakliai, puotos, maskaradai, veikė kazino. 1839–1858 metais čia butą namojo kompozitorius Stanisławas Moniuszka ir sukūrė operos „Halka“ pirmąją redakciją, be to, 1847 metais šioje salėje publika klausėsi operos atlikimo.

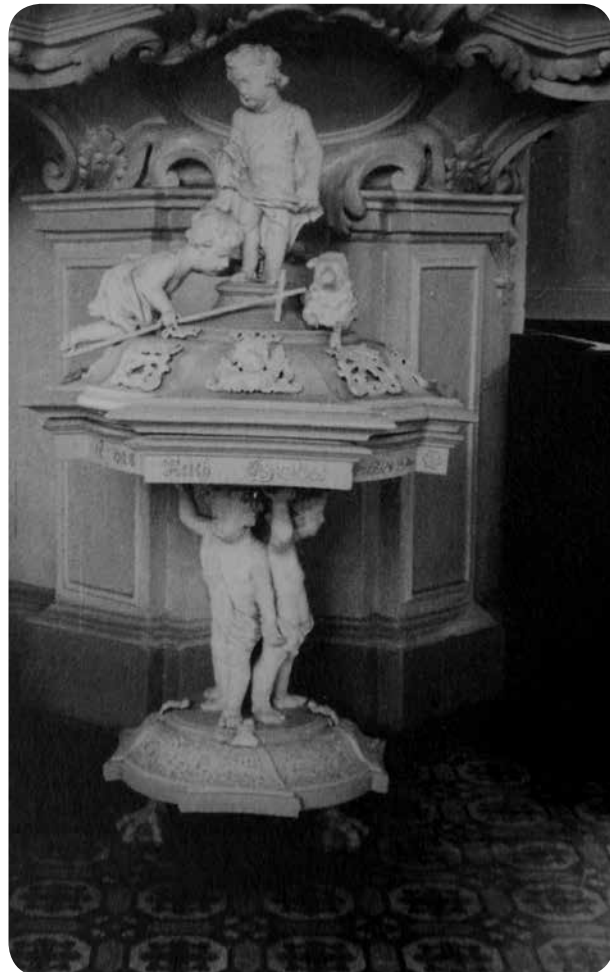
Miulerio name buvo ir garsaus Vilniaus fotografo, Prūsijos piliečio Alberto Sveikovskio fotografijos ateljė. Sveikovskis ne tik fotografavo žymių to meto žmonių portretus, bet vienas pirmųjų parengė ir 32 Vilniaus vaizdų albumą. Be to, jam priklauso ir penkių dalių, regis, viena didžiausių to meto Vilniaus panoramų – nuo Gedimino pilies kalno iki Žaliojo tilto.

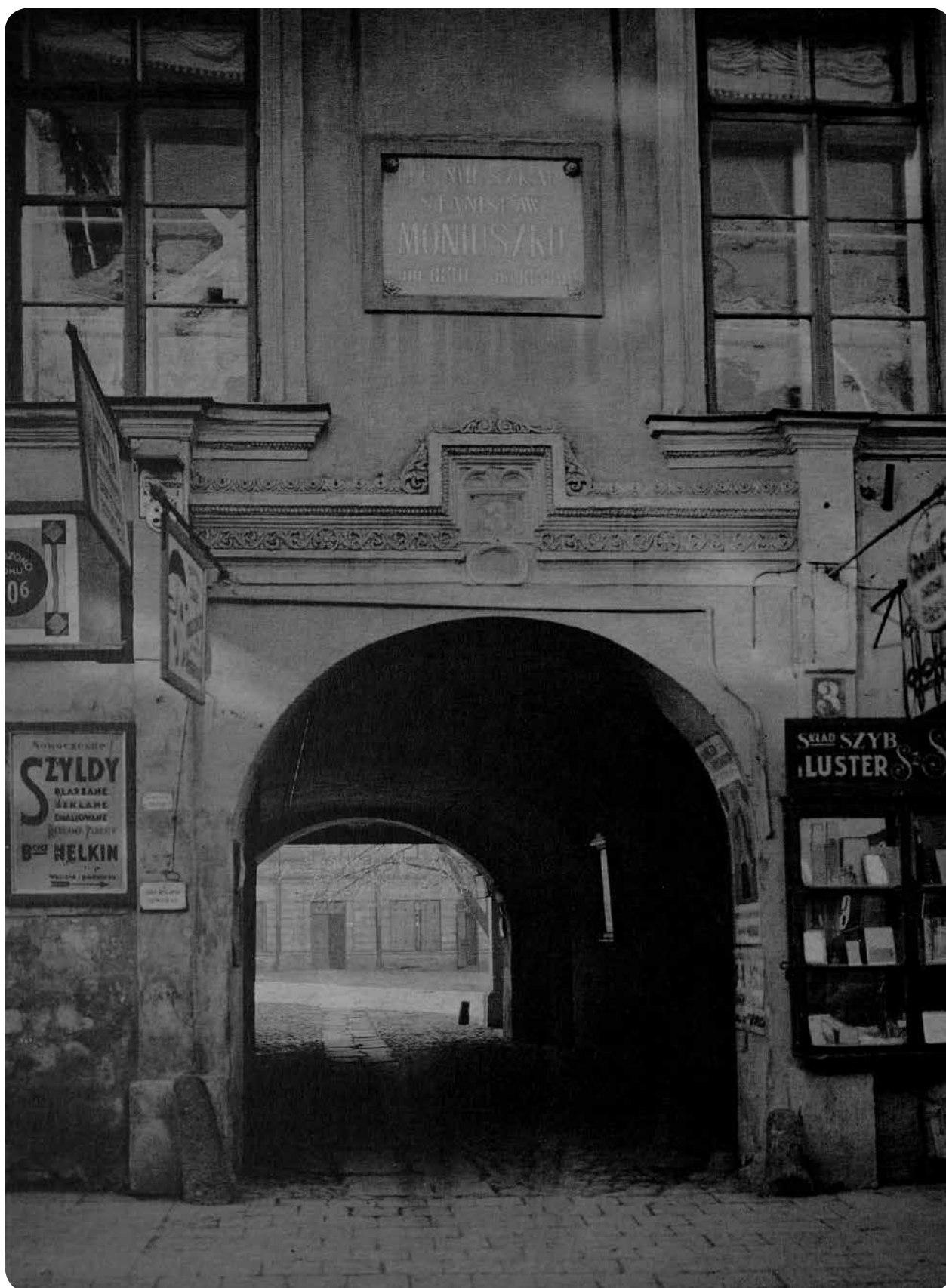
Nuo Miulerio namo kiek paėję link Rotušės ir pro labai žemus vartus įėję į kiemą, išvystume Evangelikų liuteronų bažnyčią. Bažnyčia stovi vidiniame kieme, glaudžiai iš visų pusių apstota gyvenamųjų namų, ir jeigu ne užrašas ant vartų, tai vargu kas ją besurastų. Nors pasižvalgę iš įvairių miesto žiūros taškų, virš senamiesčio raudonų čerpių stogų pamatytume skarda dengtą, rausvai dažytą bažnyčios varpinės smailę su vėtrunge, kurioje įrašyti metai: „1555–1955“. Pirmoji medinė bažnyčia buvo pastatyta 1555-aisiais. Jai sudegus, 1662-aisiais buvo pastatyta mūrinė, o ir šiai sudegus, 1740 metais atstatytoji iki mūsų dienų išlaikė senąjį vaizdą. Smailastogė varpinė buvo pastatyta 1872-aisiais. Bažnyčios interjerą puošia architekto Jono Kristupo Glaubico 1741–1742 metais sukurtas vėlyvojo baroko didysis altorius. Bažnyčioje buvo ir puiki medinė 1741 metų krikštykla, kurią prieš Antrąjį pasaulinį karą fotografijoje užfiksavo Jurgis Hopenas. Iš pagrindų bažnyčią naikinti pradėta 1940 metais,

Nežinomas fotografas. Evangelikų liuteronų bažnyčios vidus. Apie 1902. Atvirukas

Jurgis HOPENAS. Evangelikų liuteronų bažnyčia. Krikštykla. XX a. 3 dešimtme.

Janas BULHAKAS. Miulerio namo vartai Vokiečių gatvėje. XX a. 4 dešimtm.

ją perdavus sovietiniams komjaunuoliams: pritaikdami patalpas savo reikalams, jie suniokojo altorių, bareljefus, sakyklą, krikštyklą ir kita. Po karo bažnyčia buvo naikinama toliau, tik Lietuvai atkūrus nepriklausomybę prasidėjo šios šventovės atgimimas.

Vokiečių gatvę, kaip ir likusių dalį miesto, dažnai naikino karai ir gaisrai, tačiau labiausiai ji buvo suniokota Antrojo pasaulinio karo pabaigoje. Greta esantį žydų getą bombardavo ir naciai, ir sovietai. Nors sovietiniai architektai tvirtino, kad Vokiečių gatvėje stūksojo kalnai griuvėsių, tačiau sunaikinimai nebuvo tokie dideli. Sprendžiant iš 1944 metais darytų Jano Bulhako fotografijų ir Juozapo Kamarausko tuo pat metu pieštų Vokiečių gatvės išklotinių, beveik visus namus buvo galima nesunkiai suremontuoti. Pasakojama, kad rytinė gatvės pusė (žydų getas) buvo specialiai griauinama, tikintis sugriautų namų sienose ar rūsiuose surasti paslėptą žydų auksą ar kitas vertybes.

Po Antrojo pasaulinio karo architektai, gigantomanijos šalininkai, sumanė Vokiečių gatvę paversti plačia magistrale, turinčia kirsti miestą nuo Aušros vartų iki Žaliojo tilto. 1960 metais Vokiečių gatvė buvo platinta bent keturis kartus (anksčiau ji tebuvo maždaug 9 metrų pločio), rytinėje jos pusėje per visą gatvės ilgį nuo Didžiosios iki Dominikonų gatvės buvo pastatytas stalininis monstras (arch. V. Anikinas), savotiškas besirangantis eklektinių formų slibinas – senamiesčio sunaikinimo simbolis. Tiesa, dabar jis ne toks vientisai pilkas kaip bolševikinėje epochoje, nes yra padalytas į gabalus, skirtingai nudažius kai kurias jo atkarpas.

Vakarinei gatvės pusei pasisekė geriau – ten išliko ir buvo suremontuoti beveik visi namai, išskyrus keletą prie Rotušės, Rūdininkų ir Vokiečių gatvių sankirtos, kur dabar yra Šiuolaikinio meno centras.

Mūsų dienomis Vokiečių gatvę pagyvinta keletu akcentų: jos pradžioje ties Mėsinių gatve 1982 metais pastatyta Vlado Vildžiūno dekoratyvinė skulptūra „Barbora“, o ties Šv. Mikalojaus gatve, kur 1581 metų Brauno Vilniaus plane buvo pažymėtas viešas šulinys, dabar įrengtas vienas iš nedaugelio Vilniuje veikiančių fontanų.

Stanislovas ŽVIRGŽDAS

Janas BULHAKAS. Miulerio namo vartai Vokiečių gatvėje. 1944

Juozapas KAMARAUSKAS. Rytinė Vokiečių gatvės pusė tarp Didžiosios ir M. Antokolskio gatvių. 1944. Piešinys

